

UDC | УДК : 343.122

Анотація: У статті розглянуто розвиток та становлення інституту потерпілого у кримінальному судочинстві України, а також проблеми законодавчого врегулювання правового положення потерпілого як учасника кримінальних процесуальних правовідносин.

Ключові слова: потерпілий; процесуальний статус потерпілого; історичний період

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF CONCEPT OF A VICTIM IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS IN UKRAINE

OSINSKA O.

*postgraduate,**Kharkiv National University of Internal Affairs*

ABSTRACT

Purpose. Deals with the development and establishment of a victim legal institute in the criminal proceedings of Ukraine in the historical period from the creation of Kievan Rus to the present time.

Approach. In order to adequately analyze the problem the statute book "Russian Pravda", written in the days of Prince Yaroslav the Wise is considered. It used to be the first source of law and described in detail the rights and duties of the victim. Other sources of law, controlling the legal status of the victim as a member of criminal procedural relations and issues of the legal regulation of his procedural status, have been also analyzed. In addition the study investigates other laws that determined the legal status of the victim, including "the rights for Ukrainian people to go to law" (1743), Rules of Criminal Procedure (1864), Fundamental Principles of Criminal Procedure of the USSR and the Union Republics (1958), and Criminal Procedure Code of Ukraine (1960), etc.

Findings. It is concluded that the current Criminal Procedure Code of Ukraine is more democratic in comparison with the Criminal Procedure Code of 1960, as the rights of the victim are extended. It favors active participation of the victim in the criminal proceedings and creates conditions for the perfection of his rights and legal interests.

Value. The investigation also defines the moment when a person gains the rights and duties of the victim. The suggestion to use the findings of the conducted systematic in accordance historical and legal analysis of the legal institute of the victim is grounded for further scientific research of issues related to the definition of the proce-

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

О. М. ОСІНСЬКА

*аспірант, кафедра кримінального процесу,**факультет права та масових комунікацій,**Харківський національний університет внутрішніх справ*✉ зв'язок з автором: vladvokat@bk.ru

В Україні впевнено втілюється судова-правова реформа. Найбільш важливим кроком за останній час стало прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), який набув чинності 20 листопада 2012 р. За цих умов особливого значення набуває визначення правового положення потерпілого, як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин, вдосконалення механізму здійснення ним прав і обов'язків та забезпечення гарантій їх реалізації у кримінальному судочинстві.

Проблема процесуального положення потерпілого досліджувалася у наукових працях таких видатних вчених і практиків дореволюційного періоду, як: С. І. Вікторського, М. В. Духовського, А. Ф. Коні, І. Я. Фойницького тощо. Вагомий внесок у розробку питань, пов'язаних з особливостями процесуального статусу потерпілого, зробили: С. А. Альперт, В. П. Бож'єв, Л. В. Брунцін, І. М. Гальперин, М. І. Гошовський, Ю. О. Гурджі, О. М. Ерделевський, Л. Д. Кокорєв, В. О. Коновалова, О. П. Кучинська, В. Т. Маляренко, Л. Л. Нескороджена, В. Т. Нор, І. І. Потеружа, Т. І. Присяжнюк, М. В. Сенаторов, Л. І. Шаповалова, В. М. Юрчишин та інші науковці.

Віддаючи належне значущості наукових досліджень, необхідно визнати, що проведення повного та змістовного аналізу процесуального положення потерпілого залишається актуальним, оскільки після прийняття КПК України це питання комплексно не досліджувалося. Тому метою статті є науковий аналіз розвитку законодавства, спрямованого на забезпечення прав потерпілого у кримінальному судочинстві, що дозволить

dural status of the victim in accordance with the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Keywords: victim; victim's procedural status; historical period

ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА ПОТЕРПЕВШЕГО В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ

ОСИНСКАЯ О. Н.

аспирант, Харьковський національний університет внутрішніх дел

Аннотация: В статье рассмотрено развитие и становление института потерпевшего в уголовном судопроизводстве Украины, а также проблемы законодательного регулирования правового положения потерпевшего как участника уголовных процессуальных правоотношений.

Ключевые слова: потерпевший; процессуальный статус потерпевшего; исторический период

OPEN ACCESS

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

максимально об'єктивно оцінити сучасний стан законодавства у цій сфері, а також визначити шляхи його удосконалення. У статті проаналізовано історичний період від створення Київської Русі до сьогодні.

Судовим органом Київської Русі був суд общини, а вищою мірою – вигнання з громади. Які права мав при цьому потерпілий та яким чином регулювалося питання щодо відшкодування йому шкоди, достеменно невідомо, оскільки община здійснювала судочинство відповідно до звичаєвого права.

Із зміцненням державності з'явилися нові правові джерела: княжі устава та ряди, які сприяли уніфікації неписаного права. До початку X ст. оформився «Закон руський» – найвищий правовий акт Київської держави. Цей документ з'явився в 907 р. після підписання русько-візантійського договору князем Олегом та застосовувався півтора сторіччя. «Закон руський» охороняв такі права людини, як життя, здоров'я, честь, а також активно захищав приватну власність. У ньому містилися норми, що регулювали діяльність потерпілого та його близьких родичів. Так, у випадку крадіжки потерпілий мав право затримати злочинця і, якщо той чинив опір, міг його вбити, при цьому потерпілий не ніс відповідальності, йому поверталось належне майно [1, с. 52]. Новий русько-візантійський договір 945 р. передбачав право родичів померлого потерпілого покарати (вбити) винного. Коли ж той втік, то родичі загиблого мали право забрати його маєток (якщо вбивця був заможним) [2, с. 18].

У «Руській правді», упорядкованій уже за часів правління князя Ярослава Мудрого, злочини іменувалися «образою» або «обидою» та поділялися на дві групи: проти особи (вбивство, тілесні ушкодження, образа тощо) та проти власності (крадіжка, грабіж, незаконне користування чужим майном і тощо). Злочини проти держави не виділялися, проте шкода, яка заподіявалася князю, його особистим слугам, кваліфікувалася як більш тяжке діяння. У цей історичний період домінував приватно-правовий погляд на злочин, поняття суспільних інтересів і, відповідно, суспільної шкоди ще не існувало. Потерпілому належала головна роль у поновленні його порушеного права. Судовий процес носив змагальний характер. Потерпілий (чолобитник, позивач) розпочинав судочинство оголошуючи «заклич» – публічне звернення «на торгу» до людей про пропажу та її прикмети. Якщо особа, у якої була знайдена чужа річ, оголошувала себе добросовісним набувачем, починався «свод». Набувач вказував на того, у кого він придбав річ, той у свою чергу міг вказати на третього. Той, на кому «свод» зупинявся, коли відповідач не міг пояснити, звідки в нього чужа річ, відшкодував збитки і сплачував кримінальний штраф. Після початку процесу потерпілий міг примиритися з обвинуваченим, і тоді кримінальне переслідування припиня-

лося. У родичів потерпілого існувало також право кровної помсти. Проте за відсутності месників чи небажанні родичів потерпілого мстити встановлювалася грошова компенсація. Помста могла застосовуватися тільки за вбивство та нанесення тяжких ран і сильних побоїв. Рішення про її застосування ухвалювалося судом.

Отже, за часів Київської Русі головним двигуном кримінального процесу був потерпілий або його родичі. Суд виконував роль посередника між обвинуваченим і обвинувачем, розглядаючи лише ті докази, які надавали сторони, та у вирок не міг вийти за межі заявлених вимог потерпілим [1, с. 58].

Як і сучасний кримінальний процес, давньоруський ґрунтувався на основних правових засадах – принципах, незмінних протягом тривалого часу. Головною засадою вважалася так звана презумпція винуватості, за якої підозрюваний або обвинувачений вважався злочинцем, доки не доводив протилежне. Іншою важливою засадою була змагальність – обидва учасники процесу мали право голосу, вони змагалися в умінні обґрунтувати свою правоту, не маючи жодних переваг один перед одним.

У литовсько-польську добу та в період переходу українських земель до складу Речі Посполитої, який припадає на другу половину XIV – першу половину XVII ст., кримінальний процес набув нових рис, перетворившись зі змагального на змішаний, а саме: на розшуково-змагальний. Процес, як і в Київській Русі, розпочинався за заявою потерпілої особи або її родичів, проте відбувалося обмеження принципу диспозитивності за рахунок посилення публічних начал – щодо тяжких злочинів (проти держави, церкви) слідство і суд стали обов'язковими [3, с. 476].

У цей період основними правовими актами були Судебник Казимира 1468 р. та три Литовських Статуту 1529, 1566 та 1588 рр. відповідно.

Так, за Судебником 1468 р. процес носив позовний (обвинувальний) характер. Потерпілий проводив усі слідчі дії та збирав докази (так зване «право сліду»), підтримував обвинувачення в судовому засіданні. Обидві сторони мали широкі процесуальні права. Допускалося їх представництво. На будь-якій стадії процесу позивач міг відмовити-

ся від позову або обвинувачення, укласти мирову угоду або навіть помилувати злочинця. Однак така норма не стосувалася тяжких злочинів, які зачіпали інтереси держави або церкви. Потерпілий мав право на відшкодування шкоди за рахунок обвинуваченого [2, с. 47].

Як і в «Руській Правді», в Судебнику Казимира та Литовських Статутах підкреслювалася нерівність станового та майнового положення, оскільки саме від цих факторів залежав реальний обсяг прав учасників процесу.

У II Литовському Статуті 1566 р. знайшли свій прояв елементи слідчого (інквізиційного) процесу. Наприклад, у деяких випадках Статут закликав владу не чекати скарги потерпілого, а самій починати слідство по притягненню до відповідальності.

При цьому влада намагалася зупинити процес зловживання потерпілим такими правами. Тому в правових актах того часу містилися норми, які встановлювали відповідальність у випадках неправдивого обвинувачення суддів за навмисне неправосуддя, принесення скарги на суддів, які відмовили у задоволенні позову через його незаконність, давання неправдивих показань. Такі сурові покарання потерпілих сприяли обмеженню потоку скарг [4, с. 134].

З 1649 р. на українських землях, які отримали незалежність від Речі Посполитої під час Національно-визвольної війни, сформувалося нове державне утворення – Гетьманщина, де склалася своєрідна судова система. Судові функції поклалися на козацьку старшину. Кошовий отаман або гетьман був найвищим судовим органом. Кримінальний процес був змагальним та мав позовний характер, оскільки розпочинався за заявою потерпілого. Позивач самостійно збирав усі докази, пред'являв їх суду і підтримував звинувачення. На будь-якій стадії процесу він мав право відмовитись від позову або звинувачення та укласти мирову угоду.

До кінця XVIII ст. внаслідок колоніальної політики Російської імперії самотутня судова система, що існувала на Лівобережній Україні, в частині Правобережжя та в Запорізькій Січі тривалий час, була знищена.

Важливим правовим актом XVIII ст. стали «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.

Він діяв на території Лівобережної України, яка знаходилася під протекторатом Російської імперії.

Згідно з пп. 1, 2 арт. 1 розділу 8 позивачем був «чолобитник, позивач..., той, хто на кого-небудь в своєму позові чолобитну або скаргу приносить». В арт. 26 містилися права позивача та відповідача одного перед одним та відповідальність за їх порушення, наприклад, звернення позивачем до суду неналежної юрисдикції (арт. 2); неявка відповідача та позивача до суду (арт. 3, 5, 6).

Також зазначалося, що позивач та відповідач мали право на адвоката. При цьому деякі категорії осіб, такі, як вдови, сироти, неповнолітні, які не мали ніякого майна, та прості або недієздатні особи, вступали у процес тільки за обов'язкової та безоплатної участі адвоката, котрого призначав суддя (п. 7 арт. 7). Також позивач мав право подати апеляцію (арт. 35) [2, с. 203–204].

У 60–70 рр. XIX ст. російським імператором Олександром II було здійснено декілька важливих реформ адміністративно-політичного управління. Серед них найбільш радикальною, технічно досконалою та послідовною була судова реформа, яка полягала у докорінній зміні процесуального законодавства і нерозривно пов'язаного з ним судустрою.

Отже, у 1864 р. судова реформа була юридично оформлена Статутом кримінального судочинства (далі – СКС).

Основними принципами СКС були публічність, гласність судових засідань та змагальність сторін, що наближає існуючий тоді кримінальний процес до сучасної моделі. У дію були введені інститути суду присяжних та адвокатури.

У СКС важливе місце займала фігура потерпілого. Наголошувалося на праві потерпілого як приватної особи порушувати кримінальне переслідування поряд з посадовими особами (ст. 2, п. 1 ст. 42, ст. 48). Якщо кримінальна справа була розпочата за скаргою потерпілого від злочину або проступку, яка на підставі законів могла бути порушена тільки за такою скаргою, викриття обвинувачених перед судом надавалося виключно приватним обвинувачам. Зазначені справи дозволялося припиняти у зв'язку з примиренням потерпілого з обвинуваченим. По всіх інших категоріях справ право розпочати кримінальний процес належало

потерпілій особі, але подальше судове переслідування було обов'язком прокурора (ст. 5). Отже, мало місце чітке розмежування кримінальних справ на категорії приватних, публічних та приватно-публічних. Розподіл процесу на публічний та приватний пояснюється тим, що не всі інтереси приватних осіб були предметом захисту з боку держави.

Згідно з СКС потерпілий наділявся широким колом прав, які формували суттєвий арсенал для обстоювання його законних інтересів, а саме: подавати цивільний позов про винагороду під час провадження кримінальної справи та отримувати статус цивільного позивача (ст. 6), клопотати про закриття судового засідання у випадках, передбачених законом (п. 3 ст. 89); доручати захист своїх прав повіреному під час розгляду справи мировим суддею (ст. 90); представляти свої докази і приводити свідків (ст. 159); бути присутнім під час усіх слідчих дій і задавати з дозволу слідчого запитання обвинуваченому і свідкам (п. 2 ст. 304); подавати скарги на кожну слідчу дію, що порушує його права (ст. 491); ознайомлюватись у будь-який час з матеріалами справи і виписувати з них усі потрібні їм відомості (ст. 570); клопотати про виклик до суду свідків експертів та спеціалістів (ст. 578); подавати апеляцію (ст. 857) тощо.

Водночас на потерпілого покладалися певні обов'язки, як то: сплата судових витрат, якщо обвинувачення визнано недобросовісним (ст. 194); відповідальність за будь-яке неправдиве показання (ст. 308); сплата винагороди виправданому підсудному за шкоду і збитки, заподіяні йому безпідставним залученням до суду (ст. 780) тощо [5, с. 259–262].

У 1917 р. у Російській імперії відбулася буржуазно-демократична Лютнева революція, внаслідок чого була повалена абсолютна монархія. Ці події сприяли активному національному відродженню. У період з 1917 до 1921 рр. Україна набувала різних форм національної державності: Українська Народна Республіка (далі – УНР) на чолі з М. С. Грушевським, Українська держава з гетьманом П. П. Скоропадським, Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) при президенті Є. О. Петрушевичі та УНР за часів Директорії на чолі з В. К. Винниченком та С. В. Петлюрою [6, с. 34].

У процесі боротьби за владу законодавчі органи майже не приймали правових актів, які містили б норми процесуального права. Після революції в Україні продовжували діяти суди, створені судовою реформою 1864 р. Російської імперії. Однак свої програмні цілі щодо судової реформи Центральна Рада виклала в III Універсалі: «Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідно духові народу» [2, с. 308].

13 вересня 1922 р. було прийнято Кримінально-процесуальний кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – КПК УСРР 1922 р.). Цей документ ґрунтувався на кримінально-процесуальному кодексі РРФСР, і більшість його норм були рецепційовані майже без жодних змін.

КПК УСРР 1922 р. закріплював такі принципи, як гласність, усність, безпосередність судочинства, змагальність та рівноправність сторін, право обвинуваченого на захист тощо.

Потерпілий наділявся широким колом прав, серед яких: ініціатива порушення кримінального переслідування у справах, які порушуються лише за скаргою потерпілого та примирення з обвинуваченим; підтримання обвинувачення; право пред'явити до обвинуваченого і до осіб, що несуть відповідальність за заподіяні обвинуваченим шкоду і збитки, цивільний позов; мати перекладача; мати представників; бути присутнім з дозволу слідчого під час проведення оглядів, допитів та інших слідчих дій і ставити питання свідкам та експертам; подавати скарги на дії слідчого, якщо такі дії порушують права потерпілого (цивільного позивача); ставити свідкові додаткові питання для роз'яснення або доповнення відповідей на питання іншої сторони. Особа, яка брала участь у справі як цивільний позивач або особа, яка підтримувала обвинувачення, також могла бути допитана як свідок; подавати скарги на вирок народного суду [7, с. 297].

Отже, потерпілий у радянському кримінальному процесі 20-х рр. мав значний обсяг процесуальних прав для захисту своїх законних інтересів, якщо він виступав цивільним позивачем або обвинувачем у справах приватного обвинувачення. В іншому випадку його процесуальне положення майже не відрізнялося від положення свідка.

У 1927 р. був прийнятий новий кримінально-процесуальний кодекс УСРР, зміст якого відобразив тенденцію посилення силового тиску держави на суспільство. Значно розширилися права органів дізнання за рахунок того, що вони перебрали на себе частину функцій, які раніше належали тільки слідчим органам. Було звужено право на захист – захисник мав право вступити у процес тільки на стадії судового розгляду. Значна частина справ підлягала розгляду надзвичайними судами [1, с. 384].

У 30-ті рр. ХХ ст. розпочався період, який в історії нерідко називається «фатальним». Більшовицька партія на чолі з Й. В. Сталіним стала на шлях масових репресій проти «ворогів народу». 9 грудня 1934 р. Г. Петровський підписав постанову ВУЦВК «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу УРСР», де знайшли своє відображення всі зазначені положення, що стали підставою беззаконня на подальші роки [8, с. 257].

Багато науковців того часу висловлювали пропозиції щодо розширення прав потерпілого у КПК як за рахунок розширення справ, у яких потерпілому надавалося право підтримувати обвинувачення, так і за рахунок прав потерпілого брати участь у процесі як сторони в усіх інших справах. Інші вчені критикували зазначену пропозицію, зауважуючи, що інтереси потерпілого збігаються із загальнодержавними інтересами; між державою та особою немає протиріч, благо держави є благом особи, благо особи – благо держави [9, с. 27].

З початком Великої Вітчизняної війни змінився характер кримінального судочинства, що почало функціонувати за законами воєнного часу [7, с. 328].

Після смерті Й. В. Сталіна у 1953 р. розпочався період десталінізації, або так званої «відлиги» – процес ліквідації культу особи і тоталітарної політичної системи. Ці зміни позначилися й на кримінально-процесуальному законодавстві.

У 1958 р. прийнято Основи кримінального судочинства Союзу Радянських Соціалістичних Республік та союзних республік (далі – Основи). Цей правовий акт суттєво покращив правове положення потерпілого. Так, у ч. 1 ст. 24 Основ уперше було розкрито поняття потерпілого, яким визнавалася особа, котрій злочином заподіяно мораль-

ну, фізичну або майнову шкоду. Вказувалося на можливість використати такі права для захисту своїх законних інтересів, а саме: давати показання у справі; подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з матеріалами справи з моменту закінчення попереднього слідства; брати участь у дослідженні доказів на судовому слідстві; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови народного судді (ч. 2 ст. 24 Основ). У випадках, передбачених законодавством союзних республік, потерпілий мав право в судовому розгляді особисто або через свого представника підтримувати обвинувачення (ч. 3 ст. 24 Основ). Це сприяло активній участі потерпілого у процесі [10].

Прийняття КПК УРСР 28 грудня 1960 р. (далі – КПК 1960 р.) дозволило значно демократизувати органи правосуддя, у тому числі посилювати процесуальні гарантії прав потерпілих. Так, у ст. 49 КПК 1960 р. потерпілим визнавалася особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. При цьому визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносили постанову, а суд – ухвалу. Потерпілий наділявся правами давати показання у справі; подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, – після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; брати участь у судових дебатах; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови народного судді, а за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки. У випадках, визначених законом, потерпілий мав право під час судового розгляду особисто або через свого представника підтримувати обвинувачення. У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені законом, мали його близькі родичі [11].

24 серпня 1991 р. Україна, здобувши незалежність, стала на шлях демократизації, що вплинули й на кримінальне судочинство. Так, Постановою

Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. затверджено новий курс у розвитку вітчизняного кримінального процесуального права, у розділі II якого зазначалося, що «основними принципами судово-правової реформи є створення такого судочинства, яке максимально гарантувало б право на судовий захист, рівність громадян перед законом, створило б умови для дійсної змагальності та реалізації презумпції невинуватості».

Після проведення «малої судової» реформи в 2001 р. до КПК України 1960 р. було внесено низку змін, які втілили засади змагальності у вітчизняний кримінальний процес. Реформовано ст. 297 та 299 КПК України 1960 р., які регламентували порядок проведення судового слідства, участь сторін судового розгляду в дослідженні доказів, ст. 370 КПК України 1960 р., де зазначалося, що обмеження прав підсудного, потерпілого під час судового розгляду справи є значним порушенням вимог процесуального закону і, як наслідок, призводило до скасування судового рішення [12].

КПК України 1960 р. був доповнений новим положенням, за яким суд міг продовжити розгляд справи за згодою потерпілого, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення в суді (ст. 264 КПК України 1960 р.).

КПК України 2012 р. комплексно та системно, з урахуванням європейських стандартів закріпив процесуальні норми, які спрямовані на забезпечення реального захисту законних інтересів осіб, котрі беруть участь у кримінальному провадженні.

Згідно із ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [13].

Слід відмітити, що чинний КПК України порівняно з КПК України 1960 р. є більш демократичним та прогресивним. У ньому значно розширені права потерпілого у процесі, що зміцнює його правове положення та створює умови для захисту його прав і законних інтересів. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. У разі коли особа

не подавала відповідної заяви і була визнана потерпілим слідчим, прокурором або судом, права і обов'язки потерпілого виникають у неї з моменту надання згоди на таке визнання.

Стаття 56 КПК України детально регламентує права потерпілого, розподіливши їх на три групи: права під час кримінального провадження; права під час досудового провадження; права під час судового провадження в будь-якій інстанції.

Таким чином, з аналізу правових джерел різних періодів можна зробити висновок, що тривалий час кримінальний процес носив приватно-позовний характер. Потерпілий самостійно ініціював поновлення його порушеного права. У середині XVI ст. знайшли свій прояв елементи слідчого (інквізиційного) процесу. У деяких випадках слідство по притягненню обвинуваченого до відповідальності розпочиналося не за скаргою потерпілого, а за ініціативою влади. Поняття потерпілого було сформульовано лише у XVIII ст., при цьому потерпілий був наділений мінімумом прав для захисту своїх законних інтересів. У результаті судової реформи 1864 р. та прийняття СКС потерпілий

став активним учасником кримінального процесу. У радянський період потерпілий від злочину був самостійним суб'єктом процесу, якщо він брав участь у кримінальній справі як приватний обвинувач або цивільний позивач. З 50-х рр. XX ст. правовий статус потерпілого змінюється, шляхом розширення його процесуальних прав. Новий КПК України порівняно з КПК України 1960 р. є більш демократичним та прогресивним, оскільки забезпечує рівність сторін у кримінальному процесі, чітко окреслюючи їх права та обов'язки у кримінальному провадженні. Розширення прав потерпілого сприяє його активній участі у кримінальному процесі, що відповідає завданням кримінального провадження таким як, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Перспективним в майбутньому є наукове розроблення питань, пов'язаних із визначенням процесуального статусу потерпілого згідно з сучасним КПК України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Музиченко П. П. История государства и права Украины : учеб. пособие / П. П. Музиченко. – 6-е изд., испр. и доп. – К. : Знання, 2008. – 588 с. – (Высшее образование XXI века).
- Договір київського князя Ігоря з візантійським імператором 945 р. // Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. / [упоряд. : А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук]. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
- Статут Великого князівства Литовського 1529 р. / [за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова] // Статут Великого князівства Литовського : у 3 т. – Одеса : Юридична література, 2002. – Т. 1. – 298 с.
- Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. : – М. : Юрид. лит., 1985. – Т. 2 : Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. – 520 с.
- Хрестоматія по истории государства и права России / [сост. Ю. П. Титов]. – М. : Проспект, 1997. – 472 с.
- Нариси історії української революції 1917–1921 років. – К., 2011. – 312 с.
- Трофанчук Г. І. Історія держави і права України : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 384 с.
- Черепій П. М. Система і повноваження органів кримінального судочинства у ФРН і Україні : навч. посіб / П. М. Черепій. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 416 с.
- Панасюк Т. І. Захист свідків та потерпілих в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Панасюк Тетяна Іванівна. – К., 2009. – 275 с.
- Об утверждении Основ уголовного законодательства союза ССР и союзных республик : Закон СССР от 25.12.1958 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss6066.htm>.
- Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон УРСР від 28.12.1960 № 1001-05 : за станом на 18 січ. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-05>.
- Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1994 р. № 2296-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – 426 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>.
- Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 № 4651-VI // ВВР. – 2013. – № 9–10, № 11–12. – Ст. 88.